

Smaastykker.

1.

**Har Admiral Cronstedt været Forræder i 1801 og hindret,
at Sverige dengang kom Danmark-Norge til Hjælp?**

Af Edvard Holm.

Som vel kjendt laa den svenske Flaade (7 Linieskibe og 3 Fregatter) fuldt udrustet i Karlskrona Havn og rede til at stikke i Søen, medens Slaget den 2. April udkæmpedes ved Kjøbenhavn, hvor man med Længsel ventede dens Komme som en saare ønskelig Hjælp imod den overlegne engelske Sæmagt, der paa hin Dag angreb den danske Forsvarsstyrke paa Reden. Naar den ventedes forgjæves, laa Skylden visselig ikke hos Kong Gustav IV Adolf, der ikke attraaede noget højere, end at ogsaa hans Flaade skulde være med i det blodige Stævne mod den fælles Fjende. Han sendte den ene Ordre efter den anden for at fremme Udrustningen af den; men ikke før den 31. Marts 1801 kunde den højst kommanderende paa Flaaden Admiral Wachtmeister skrive til ham fra Karlskrona: „Flaaden er klar i Dag... og sejler med første gode Vind“. Men nu var det for silde. Naar det var trukket saa længe ud med Udrustningen, har i det mindste en vigtig Grund dertil sikkert været, at man i Sverige for meget har troet, at Englænderne først i Slutningen af April vilde kunne komme til de dansk-svenske Farvande. At det ogsaa i Kjøbenhavn kneb svært med inden 2. April at være færdig til Kampen, er be- kjendt nok.

Men en helt ny Forklaring af Forsinkelsen fremkom for 9 Aar siden i Svenska Dagbladet af 13. September 1901, hvori der var optaget „Anteckningar af en gammel Gustavian“,

hentedede fra Stadsbibliotheket i Åbo. De vare anonyme; men det blev sagt, at man af Texten kunde se, at Forfatteren var en Friherre C. D. Hamilton, der en Tid var Landshøvding i Ørebro Len og døde i 1848. Efter hvad et finsk Blad anførte som fortalt i Anteckningerne, havde Kong Gustav IV Adolf en Aften i 1801 (i December) sagt disses Forfatter, at han den Dag havde frataget C. O. Cronstedt Stillingen som Generaladjutant for Flaaden; denne havde nemlig bedraget baade ham og Kejser Poul „dengang Nielson bombarderede Kjøbenhavn“ (!), idet han havde ladet sig købe af Englænderne; som en Følge af hans Intriger var den svenske Flaade ikke kommet ud. For yderligere at godtgjøre Sandheden heraf havde han tilladt Anteckningernes Forfatter at læse „den engelske Depeche“. Men, tilføjede Kongen, „Jeg har givet Cronstedt en smuk Retræte. Han er nu Overkommandant paa Sveaborg“. „Den følgende Morgen“, tilføjer saa Forfatteren, „læste jeg Depechen, og den gjorde Forholdet klart“.

Denne Artikel i Svenska Dagbladet blev saa oversat paa Dansk af Admiral Victor Hansen og meddelt i „Vort Forsvar“ for 1903 Nr. 594, uden at nogen Tvivl om dens Troværdighed tilføjedes. Den har senere bragt Professor Troels-Lund til i sit Skrift „De tre nordiske Brødrefolk“ (Fjerde Oplag, S. 17) at skrive: „Var han (nemlig Cronstedt) 1801 kjøbt til ikke at møde ved Kampen, saa at Nelson uden Frygt for Angreb i Ryggen kunde begynde Slaget paa Reden fra Dragør? Det vil maaske aldrig med Sikkerhed blive afgjort. Kun een Ting er vis. Han lystrede ikke sin Konges Ordre, men blev liggende med Flaaden i Karlskrona“. Professor Troels-Lund fremhævede saa i Forbindelse hermed det ejendommelig uhyggelige i Udviklingen af Cronstedts Personlighed, at han, der havde udmærket sig overordentlig 11 Aar tidligere under Gustav III's Krig med Rusland, nu i 1801 blev Forræder og senere i 1808 gik videre paa denne Bane, da han som Kommandant paa Sveaborg forraadte denne Fæstning til Russerne¹⁾.

¹⁾ Professor Troels-Lund nævner i sin Fremstilling vistnok ikke Cronstedt's Navn, men at det er ham og ingen anden, han tænker paa, ser enhver let.

Er nu „den gamle Gustavians“ Sigtelse mod Cronstedt retfærdig? Jeg maa strax tilstaa, at, saasnart jeg blev bekendt med den, fik jeg stærk Tvivl om dens Rigtighed. Da jeg imidlertid var optaget af andre Studier, lod jeg Sagen ligge, indtil jeg nu, da jeg er i Gang med at udarbejde 7. Bind af min Danmark-Norges Historie fra 1720 til 1814, er kommen tilbage til det væbnede Neutralitetsforbunds Historie 1800 og 1801. Nu har jeg selvfølgelig maattet undersøge den anførte Meddelelse nærmere, og, da jeg naturlig ønskede at høre noget om, hvad selve de svenske Historikere mente om den, har jeg korresponderet derom med Rigsarkivar Emil Hildebrand i Stockholm, Professor L. Clason i Lund og Professor L. Stavenow i Gøteborg, hvilken sidste som bekendt netop har behandlet Begivenhederne 1801 i den af ham udarbejdede 8. Afdeling af den nye store „Sveriges historia“. Af hvad de her nævnte historiske Fagmænd velvillig have meddelt mig, fremgaar det klart, at „Gustavianens“ Beretning ikke har gjort synderlig Opsigt i Sverige og aldeles ikke givet Anledning til nogen Drøftelse¹⁾. Professor Stavenow har da heller ikke nævnt Cronstedt ved sin Fremstilling af Sveriges Historie i 1801.

Men hvorpaa bygger jeg selv mit Skjøn, at man maa forkaste „Gustavianens“ Meddelelse? Allererst maa jeg her indskyde, at den Opfattelse, Professor Troels-Lund har fremsat af Forræderiet, umulig kan forsvares. Cronstedt var nemlig den 24. Marts bleven sendt til Kjøbenhavn og opholdt sig her indtil efter Slaget den 2. April. Det var først, da han saa kom tilbage til Sverige, at han blev stillet i Spidsen for Flaaden i Karlskrona²⁾. Det er altsaa udelukket, at han, ulydig mod

¹⁾ Naar Admiral Hansen i „Vort Forsvar“ siger, at „Hamiltons Beretning i Sverige anses for troværdig“, maa Opfattelsen heraf i saa Henseende have forandret sig i de senere Aar.

²⁾ Jfr. Schinkel Bergman, *Minnen IV*, 117 og 119 samt H. Larsson, *Sveriges deltagande i den väpnade neutraliteten 1800—1801*, S. 105. Jeg bør omtale, hvad jeg havde glemt, men er bleven gjort opmærksom paa, at Generaldirektør Rubin i *Tilskueren* for April 1906, uden dog at gaa ind paa Sagen, har betegnet Sigtelsen imod Cronstedt som „ganske uhjemlet og efter al Rimelighed ganske grundløs“.

sin Konges Ordre, paa Slagdagen havde kunnet være bleven liggende med Flaaden i Karlskrona. Men selv om man vilde tænke sig, at han — skjønt det i og for sig kun er lidt sandsynligt — havde kunnet misbruge sin Generaladjutantstilling til trods Kongens udtrykkelige Ordre at hindre Flaadens Udløbning, bliver det ganske utroligt, at Kong Gustav IV skulde have straffet den Mand, han havde grebet i et grovt Forræderi, hvorved hans egne Planer blev umuliggjorte, med at give ham en af de aller vigtigste militære Stillinger i Landet, nemlig Befalingen over Sveriges Hovedfæstning og Bolværk mod dets østlige Nabo, i hvem Svenskerne saa den farlige Arvefjende. Oven i Kjøbet vides Kongen at have ydet Cronstedt Hjælp til at kunne overtage Pladsen paa usædvanlig gode Vilkaar. At han skulde have givet ham, som ikke særlig havde med Flaadens Udrustning at gjøre, Ansvar for Forsinkelsen, stemmer endelig aldeles ikke med, at han, da han, som det hedder i en samtidig Optegnelse, blev „desperat“ derover, lod Admiral Wachtmeister som den, der havde forskyldt Tidsspildet, blive stillet for en Krigsret.

Men, vil man sige, Kongen havde jo selv henvist „Anteckningarnes“ Forfatter til at læse „den engelske Depeche“, og Læsningen af denne havde gjort Forholdet klart for ham, hvilket tydelig nok skal sige, at han havde set Bevis for, at Cronstedt var bleven bestukket. Jeg skal ikke hænge mig i det højst besynderlige og i Virkeligheden meningsløse Udtryk „den engelske Depeche“, men gaa ud fra, at der tænkes paa en Depeche, Kongen havde faaet fra England, det vil — at slutte fra Ordet Depeches vante Betydning — sige fra en af hans egne Diplomater i London. Naturligvis vilde det være af stor Vigtighed at kjende denne Depeche. Saa kunde man for det første se, om det, der stod i den, virkelig var grave-rende for Cronstedt, og dernæst om det ikke maaske var et falsk Aktstykke, som Fjender af ham havde spillet Kongen i Hænderne. Men al kritisk Bedømmelse af Depechen falder bort, da den aldrig er bleven draget frem, og en Undersøgelse, som Rigsarkivar Emil Hildebrand har været saa venlig, efter min Anmodning at anstille ved saadanne Pakker i det Stock-

holmske Rigsarkiv, hvor et sligt Aktstykke naturlig maatte ligge, har ført til det Resultat, jeg ventede, at intet saadant har kunnet findes¹⁾.

Imidlertid, denne Depeche skulde Kongen ifølge „An-teckningarnes“ Fortælling have givet sin Kabinetssekretær Gustav Lagerbjelke — den senere saa bekjendte Statsraad (død 1837) — til Opbevaring, hvad i og for sig var ganske naturligt, og denne havde da ladet Meddeleren læse den. Men her møder os noget i høj Grad ejendommeligt. Thi Lagerbjelke har selv i et Brev af 8. December 1801, netop fra de Dage, i hvilke Cronstedt blev fjernet af Kongen, skrevet derom til den bekjendte General-guvernør i Skaane Johan Kristoffer Toll²⁾. Begivenheden med Cronstedt havde nemlig selvfølgelig dengang vakt stor Opsigt. Og, siger man naturligt, saa maa Lagerbjelke da fortælle om Forræderiet og Depechen. Nej! ikke et Ord. Og, hvad der er endnu mærkeligere. Han, der, som allerede sagt, var Kongens Kabinetssekretær og altsaa som ingen anden kjendte de Skrivelser, som udgik fra Kabinettet, fortæller i sit Brev følgende: „Onsdagen den 3. skickade K. M. efter mig, och förtrodde mig, att han beslutat återsända amiralen till Sveaborg för att derstädes återtaga värden af sin eskader, hvarjemte honom äfven skulle uppdragas kommandants-embetet. K. M. behagade uppläsa för mig ett bref (egenhändig), hvaruti dessa ordres tilldelas Amiralen på den grund, „att K. M. i närvarande stund ägde synnerligt behof af Embetsmän i Finland, på hvilka han kunde fullkomligen förlita sig, och att Amiralen visserligen

¹⁾ Efter hvad Admiral Hansen oplyser paa anførte Sted, har Undersøgelsen i Rigsarkivet af Depechepakkerne fra London for 1801 heller ikke tidligere ført til, at man har kunnet finde det vigtige Aktstykke.

²⁾ Fältmarskalken Grefve Johan Christopher Toll. *Biografisk Teckning II* (Stockholm 1850) S. 134. Det vilde for øvrigt være værdt at vide, hvorfor Lagerbjelke her nævner den Wachtmeister'ske sakan. Havde der været talt om, at Cronstedt skulde have havt Del i at Wachtmeister havde vist Mangel paa Iver, noget Lagerbjelke i saa Fald ganske afviser. Jeg skylder Professor Clason's Velvilje, at jeg er bleven gjort opmærksom paa dette interessante Brev.

borde räkñas ibland deras antal“. Kongen udtalte altsaa, som man ser, varm Tillid til Cronstedts Karakter. Tror noget Menneske, at han vilde have skrevet saaledes til en Mand, som han vidste, havde ladet sig bestikke af en fjendtlig Magt til at modarbejde hans egne Befalinger? Er det, naar man læser sligt, muligt at finde andet, end at dette Brev fra Lagerbjelke helt tager Grunden bort under Sigtelsen imod Cronstedt?

Brevet har imidlertid ogsaa paa anden Maade Interesse. Idet Lagerbjelke selv søger en Forklaring af, at Kongen ikke længere vil have Admiralen blandt sine personlig nærmeste Hjælpere og Embedsmænd, kommer han til at tænke sig, at Cronstedt kan have været vel kjølig med Hensyn til Sager, som Kongen „fandt mest interessante“, at der har været noget egennyttigt i hans Personlighed, som stødte Hans Majestæt, og at denne maaske lige siden Foraaret havde fundet, at han med „politisk predilektion“ for det engelske System havde været altfor skaansom i sin Dom over „vore danske Naboer“. Dette sidste vækker Opmærksomhed. Det er bekjendt, at Gustav IV Adolf ganske brød Staven over den dansk-engelske Vaabenstilstand af 9. April 1801 og opfattede Afslutningen af den som et Vidnesbyrd om, at Danmark-Norge havde ladet ham i Stikken. Cronstedt, der, som ovenfor nævnt, selv havde overværet Slaget den 2. April, vidste naturligvis godt, at Regeringen i Kjøbenhavn, efter at den østlige og sydlige Del af Forsvarslinien var bleven ødelagt i Slaget, ikke kunde gjøre noget rigtigere end at gaa ind paa Stilstanden, saaledes som Englænderne tilsidst samtykkede i at slutte den. Dette har han muligvis udtalt overfor sin Konge; men da Stilstanden utvivlsomt gav Englænderne frit Spillerum imod Sverige og Rusland, har den lidenskabelige Gustav IV, der desuden aldeles ikke holdt af de Danske, opfattet det som et Træk af „politisk Predilektion“ for England, naar Cronstedt i denne Sag tog den dansk-norske Regering i Forsvar. Meget muligt er det desuden, at Cronstedt har fundet Kongens hele Politik ved det væbnede Neutralitetsforbunds Tvist med England at have været for meget farvet af ligefrem fjendtlige Følelser mod

denne Magt. Men der er et milevidt Spring fra den Misstemning, Kongen kan have følt imod Cronstedt i Anledning af visse Kanter ved hans Personlighed og af hans Kjølighed med Hensyn til Neutralitetssagen, til, at han skulde have troet, at han havde ladet sig bestikke af England. Der laa intet i denne Cronstedts Kjølighed, der kunde svække Kongens Tillid til, at han som Sveaborgs Kommandant kunde gjøre ypperlig Fyldest, ligesom han i disse Egne imod Øst tidligere havde gjort det under Gustav III. Men desto værre maa man her tilføje, at Cronstedt som Kommandant paa Sveaborg, som vel bekjendt, kom til at stille sig i et meget slet Lys. Naar det imidlertid i en Aarrække har gjældt som en Kjendsgerning, at han ved Sveaborgs forsmædelige Kapitulation (6. April 1808) under den finske Krig ved at sælge sig til Russerne spillede Forræderens skjændige Rolle, og naar der af den Grund kunde være en Fristelse til at fæste Lid til Sigtelsen for en lignende Forbrydelse fra hans Side 1801, saa maa der dog lægges Mærke til, at der hos de svenske Historikere nu mere og mere gjør sig den Opfattelse gjældende, at han som Sveaborgs Kommandant ikke har ladet sig forføre af russisk Guld, men, stærkt paavirket af en virkelig Forræder Oberst F. A. Jägerhorn, blev demoraliseret til i Fejghed at holde det for unyttigt at tænke paa i Længden at kunne forsvare Finland imod Russerne, og derved sank ned til at slutte den Kapitulation, der førte til Fæstningens Overgivelse.

Hvad man nu imidlertid end vil dømme om hans Holdning ved denne Lejlighed, vil det formentlig fremgaa af, hvad i det foregaaende er paavist med Hensyn til 1801, at Sigtelsen imod ham for den Gang som Forræder at have grebet skæbnesvangert ind i Begivenhedernes Gang i den Grad strider imod, hvad der sikkert peger i en ganske anden Retning, at den maa afvises som uretfærdig.

Hvorledes, det Spørgsmaal paatrænger sig naturlig, skal man imidlertid forklare sig Tilblivelsen af en Meddelelse som den her omhandlede, der mælder sig som Fortælling om noget selvoplevet og dog maa forkastes som upaalidelig? Ja, for at komme paa det rene hermed, vil det først og fremmest være

nødvendigt at undersøge selve det paagjældende Haandskrift i Åbo Stadsbibliothek. Er det f. Ex. et originalt Haandskrift og hvor naar er det affattet¹⁾? o. s. v. Som allerede sagt, kjender man kun Meddelelsen efter, hvad et finsk Blad siger, at den har indeholdt. Ogsaa maa man i høj Grad ønske nærmere Oplysninger om den Friherre Hamilton, der skal have forfattet Anteckningerne.

2.

En dansk Gesandtskabsrejse i Indien (1735).

Af Kay Larsen.

Paa Indiens Østkyst ved Byen Trankebar knejser endnu den Dag idag den gamle Fæstning „Dansborg“, der ligesom Trankebar By i over to Hundrede Aar har været under dansk Flag. Ove Gedde lagde Grunden til det senere saa ærværdige Bygningskompleks i Aaret 1620; det var da et meget beskedent „Fort“, og Besætningen talte i de første Par Aar kun nogle og tyve Mand, men det blev snart udvidet. Der rejstes en anselig Kommandantbolig, der opførtes rummelige Pakhuse, Soldaterboliger, Krudtkamre etc. etc., og da Asiatisk Kompagni i Aaret 1732 overtog de danske Kolonier i Indien, var Dansborg en anselig „Forteresse“ med Bastioner og Grave, og Byen Trankebar var omgivet af Mure og Volde, spækkede med Kanoner. Befæstningsanlægene var stærke nok til at

¹⁾ Jeg maa i saa Henseende gjøre opmærksom paa, at Forfatteren lader Kong Gustav IV (se ovenfor S. 51) bruge det paafaldende Udtryk: „Dengang Nelson bombarderede Kjøbenhavn“. Dette passer, som enhver ved, aldeles ikke paa Slaget den 2. April. Skulde den svenske Konge kun 3 Fjerdingaar efter, at det havde fundet Sted, virkelig have betegnet det paa en saadan Maade? Tyder det ikke snarere paa en Fejl fra Forfatterens Side, der har hængt sammen med, at han først har nedskrevet sin Optegnelse en Række Aar senere og da har sammenblandet 1801 og 1807?